

Komunikaty

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA NA TEMAT:
"STAN I PRZYSZŁOŚĆ KSZTAŁCENIA W ZAKRESIE PRZYSPOSOBIENIA OBRONNEGO"
KRAKÓW, WSP, 23 - 24 WRZEŚNIA 1988

Problemy kształcenia w zakresie przysposobienia obronnego podjęto na konferencji naukowo-praktycznej, która odbyła się w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w dniach 23 - 24 września 1988 r. Spotkanie zorganizował Zakład Wychowania Obronnego WSP w Krakowie przy współpracy Departamentu Spraw Obronnych Ministerstwa Edukacji Narodowej. Stanowiło ono jeden z ważkich elementów obchodów 45-lecia Wojska Polskiego.

W konferencji uczestniczyło ponad 120 osób: reprezentanci środowisk naukowych WAP i WSP w Bydgoszczy i Krakowie, nauczyciele - innowatorzy w zakresie przysposobienia obronnego i wizytatorzy - metodycy przedmiotowi z 23 kuratoriów oświaty i wychowania, nauczyciele akademicy IKN, ODN i studiów wojskowych, oficerowie LOK, Oddziałów i Zarządu Szkolenia poza Wojskiem oraz DSO MEN z jego dyrektorem - płk mgr Marianem Anyszem. Czynny udział brali także przedstawiciele Instytutu Programów Szkolnych, Redakcji "Przysposobienie Obronne w Szkole" i Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich.

Władze uczelni reprezentował prorektor, I zastępca rektora, ppłk rez. prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki. W części obrad uczestniczył członek Komitetu Ekspertów ds. Edukacji Narodowej - prof. dr hab. Czesław Banach

oraz kurator oświaty i wychowania - mgr Mieczysław Noworyta i doc. dr hab. Stanisław Krawczyk.

Problemy dwudniowej konferencji omawiano na płaszczyźnie teorii etycznej na podstawie badań empirycznych, a także w oparciu o znajomość zagadnień uzyskaną podczas bezpośredniego uczestnictwa w procesie dydaktyczno-wychowawczym, czyli na płaszczyźnie praktycznej.

Na program merytoryczny spotkania złożyło się 6 referatów w sesji plenarnej, 27 referatów komunikatów i sprawozdań z badań oraz dyskusja prowadzona w pięciu sekcjach problemowych.

Oto tematy i autorzy referatów wygłoszonych podczas sesji plenarnej:

1. Przystosowanie obronne w szkołach średnich - założenia a rzeczywistość w świetle przeprowadzonych badań - ppłk mgr Erwin Szwertfeger (SW-AR Kraków).

2. Koncepcja nauczania przystosowania obronnego w świetle projektów wypracowanych na użytek szkoły przyszłości - gen. bryg. prof. dr hab. Lesław Dudek (WAP Warszawa).

3. Założenia strategii innowacyjnej działań lekcyjnych przystosowania obronnego - płk doc. dr Jan Ziarkowski (emerytowany nauczyciel ZWO WSP Kraków).

4. Dydaktyka przystosowania obronnego a kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży - płk dr Ryszard Stępień (WAP Warszawa).

5. Przystosowanie młodzieży dla obronności kraju w szkole XXI wieku - płk doc. dr Stefan Zabdryski (ZWO WSP Kraków).

6. Czasopisma przedmiotowe w doskonaleniu nauczycieli - dr Tadeusz Siuda (MEN Warszawa).

Szczególnie cenną okazała się być autentyczna i nieskrępowana wymiana poglądów w pięciu zespołach problemowych, pozwalająca wielostronnie i wieloaspektowo naświetlić proces kształcenia wychowującego w PO, dając zarazem możliwość wypowiedzenia się około 50 uczestnikom zatroskanym o los przedmiotu

Zespoły, których pracą kierowali doświadczeni specjaliści z WAP i WSP zajmowały się następującymi kręgami tematycznymi:

1. Kierunki modernizacji treści kształcenia - przewodniczący mjr dypl. dr Krzysztof Zaczyński-Zaczek (IPS Warszawa).

2. Innowacyjne formy i metody kształcenia - przewodniczący płk dr Ryszard Stępień (Zakład Dydaktyki WAP Warszawa).

3. Współczesna i przyszłościowa infrastruktura dydaktyczna - przewodniczący płk dr Stanisław Liszewski (Zakład Nowych Technik Nauczania WAP).

4. Efektywność lekcyjnych i pozalekcyjnych oddziaływań wychowawczych - przewodniczący kpt. dr Sławomir Mazur (ZWO WSP Kraków).

5. Pożądane kwalifikacje kadry nauczającej - przewodniczący płk doc. dr Stefan Zabdyrski (ZWO WSP Kraków).

Treść wszystkich wystąpień wyznaczały dwa określenia zawarte w temacie. Określenie *stan* pozwoliło dokonać głębokiej analizy realizacji przedmiotu (dydaktyki stosowanej) w systemie edukacyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem szkół ponadpodstawowych. Przedstawiono wiele refleksji sądów, różnych wyników badań przeprowadzonych w poszczególnych środowiskach w oparciu o różnorodną metodologię.

Znamienną kwestią okazała się ewaluacja¹ poziomu realizacyjnego przedmiotu. Znaczna część uczestników konferencji prezentowała pogląd o zadowolającej a nawet dobrej realizacji przedmiotu. Środowisko badaczy wyrażało bardziej umiarkowane a nawet krytyczne oceny kształcenia w zakresie PO. Podstawę dla tych ostatnich opinii dają wyniki badań prowadzone wśród starszej młodzieży (szczególnie studenckiej).

W konfrontacji poglądów i stanowisk badawczych podjęto próbę skrytalizowania oceny w zakresie stanu kształcenia obronnego młodzieży, która - obok niewątpliwych plusów i zalet, jakim jest na przykład olbrzymie zaangażowanie nauczycieli PO - nie może zadowalać wszystkich, od ucznia począwszy, a na osobach odpowiedzialnych za ten proces kończąc. Notuje się jeszcze mało precyzji w podejściu do metodyki pracy, zbyt wiele w niej potocznej nonszalancji czy też działań intuicyjnych.

Cel konferencji został również wyznaczony poprzez drugi człon jej tematu - *przyszłość kształcenia*. Jednakże o wiele łatwiej (wygodniej) było krytykować "zły" stan kształcenia obronnego niż formułować perspektywne, systemowe wnioski, dotyczące wizji realizacyjnej PO. Stawiano wiele pytań o możliwe i niezbędny kształt przedmiotu.

Organizatorzy nie oczekiwali łatwych rozwiązań i odpowiedzi, ale prób poszukiwania racjonalnych i konkretnych wskazań. Wielu jednak dyskutantów, wyrażając kreatywny stosunek do wyzwań nadchodzącego czasu,

postulowało operacyjny model "scenariusza przyszłości" przedmiotu PO. W oparciu o te wypowiedzi - jak wynika z podsumowania - możliwe stanie się wypracowanie podstaw do systemowych zabiegów modernizujących technologię kształcenia PO.

Nie sposób pomieścić w syntetycznym komunikacie z konferencji ogromnej liczby zgłaszanych tam wniosków i postulatów. Warto jednak zasygnalizować treść przynajmniej niektórych wypowiedzi, zwłaszcza tych, które mogą mieć dla czytelnika szczególną wartość informacyjną:

Wychowanie patriotyczno-obronne jako stan wyrażany w poglądach i postawach nie pojawia się w wyniku życzeń i wezwań, dlatego też istnieje potrzeba swoistej reorientacji intelektualnej wśród nauczycieli w upowszechnianiu problematyki.

W praktyce życia uwidaczniają się różne formy subkultury młodzieżowej świadczące o aksjologicznym zagubieniu młodych ludzi. Opinie o znacznym odsetku młodzieży starszej informują o postawach pesymistycznych i pasywistycznych (pacyfizm infantylny), spowodowanych dychotomią między tym co oczekiwane a twardą bezwzględną rzeczywistością.

Wychowanie patriotyczne i obronne należy dostrzegać na tle wartości dnia dzisiejszego, tj.

- wzrostu świadomości społecznej,
- wzrostu wartości konkurencyjnych, które będą się pogłębiać w naszej pracy wychowawczo-dydaktycznej,
- wzrostu wartości prawdy (dąży się m. in. do czystości źródeł dotyczących tzw. białych plam),
- wzrostu odpowiedzialności indywidualnej i chęci do działania indywidualnego,
- alternatywy, z którą coraz częściej będziemy się spotykać: wychowanie dla pokoju albo wychowanie obronne.

Stąd potrzeba uwrażliwienia aksjologicznego całego społeczeństwa, szczególnie zaś pedagogów.

Z coraz większą uwagą należy się wsłuchiwać w rzeczowe i konstruktywne opinie i oceny nauczanych i nauczających (bezpośrednich uczestników procesu dydaktyczno-wychowawczego).

Istnieje potrzeba odpowiedniego uświadamiania młodzieży na temat zagrożenia wojennego i prowadzenia systematycznych badań wśród młodych ludzi nad świadomością tegoż zagrożenia, bowiem pojmują oni kategorię pokoju jako wartość stałą i nie dostrzegają niebezpieczeństwa wojny.

Podkreślono, iż wśród 10 głównych źródeł wiedzy w zakresie obronności nauczyciel PO i telewizja spełniają rolę wiodącą.

Centralnym problemem staje się kwestia kształcenia nauczycieli PO, ich permanentnego doskonalenia, by byli dobrze przygotowani do pracy w złączonej rzeczywistości.

W przyszłościowym kształceniu rola nauczyciela będzie wzrastać i będzie coraz trudniejsza. Stąd dominacja opinii, iż przygotować go można tylko na jednolitych studiach magisterskich w uczelni pedagogicznej².

Przyszłościowe kształcenie nauczycieli PO wymaga istotnych kompleksowych rozwiązań systemowych mających na celu wzbogacanie pedagogiczno-praktycznej wiedzy absolwenta.

Wskazywano też na rosnącą rangę studiów podyplomowych jako źródła doskonalenia (renowacji wiedzy) nauczycieli przedmiotu i źródła dodatkowego pozyskiwania nauczycieli innych przedmiotów, którzy nabywaliby kwalifikacje do kształcenia w zakresie PO.

Stwierdzono, iż przedmiot PO w systemie szkolnym traktowany jest jako pomocniczy.

Ranga i rola przedmiotu wynika zaś głównie z liczby godzin lekcyjnych przewidzianych w planach nauczania określających potencjał czyli możliwości realizacyjne przedmiotu. Drugim czynnikiem - świadczącym o prestiżu przedmiotu w szkole - są kwalifikacje fachowe nauczycieli.

Należy przewidywać, iż w przyszłości nasili się krytyka przedmiotu PO; nie da się wykluczyć prób negowania potrzeby jego prowadzenia w szkołach. Przeciwdziałanie to: atrakcyjne prowadzenie zajęć (formy, metody, środki), wzorowa organizacja, pozyskiwanie młodzieży dla przedmiotu.

Nie istnieją programy uniwersalnie doskonałe, jednak możliwe jest ustalenie poprawności programów (prawidłowo i precyzyjnie sformułowane

cele oraz liczba godzin lekcyjnych adekwatna do zakładanych celów - szczególnie wychowawczych).

Programy (działy tematyczne) warto przygotować w kilku konkurencyjnych wariantach; spośród nich przyjąć najlepszy lub kompromisowy i poddać go krytyce środowiskowej. Następnie należy wdrożyć ten wariant eksperymentalnie w wybranych szkołach, ewentualnie zmodyfikować go i przyjąć do powszechnego wprowadzenia.

Warto rozważyć reorganizację w usytuowaniu przedmiotu w szkołach ponadpodstawowych. W miejsce 1 godziny w klasie I, 1 godziny w klasie II i 2 godzin w klasie III, przyjąć dwuletni cykl nauczania w II i III klasie LO po 2 godziny tygodniowo - jako wydatniejszy dydaktycznie.

Odejść od sztywnego określania godzin na pojedyncze tematy w programie nauczania, ewentualnie stworzyć tzw. "widełki" do dyspozycji nauczyciela, by mógł on sam decydować o treściach w zależności od swoich możliwości, posiadanych środków dydaktycznych oraz życzeń i zamiłowań uczniów. Inna współbrzmiąca teza, to wydzielenie z programu PO tematów obligatoryjnych i fakultatywnych.

W opracowywaniu programów szerzej należy korzystać z doświadczeń wyspecjalizowanych instytucji i jednostek naukowo-badawczych oraz twórczych nauczycieli praktyków.

Dalsze uwojskowanie problematyki PO trudno racjonalnie uzasadnić - taki krok nie uzyska społecznej akceptacji.

Należy rozważyć celowość innego niż obecnie uszeregowania działów przedmiotu. Propozycja jest następująca:

- 1) problematyka OC, w tym znaczne poszerzenie modułu szkolenia sanitarnego,
- 2) elementy szkolenia wojskowego (taktyki, musztry, regulaminów i szkolenia strzeleckiego - siły atrakcyjnej przedmiotu),
- 3) społeczne postawy obronności PRL (w treściach znacznie zmodyfikowane).

Wszędzie trzeba rozsądnie akceptować elementy dyscyplinująco-wychowawcze, a być może wprowadzać zagadnienia dotyczące spraw ochrony środowiska.

Dobór treści kształcenia obronnego i ich układ powinien skłaniać nauczycieli PO do respektowania takich kategorii ról dydaktycznych, jak

- przekazywanie uczniom niezbędnych wiadomości o faktach, zjawiskach i procesach z zakresu obronności,

- wyjaśnianie i interpretowanie wiedzy opisowej oraz ukazywanie jej interdyscyplinarnego charakteru,

- nadawanie wiadomościom - jeśli tylko jest to możliwe - emocjonalnej wymowy i systematyczne odwoływanie się do aktualnych zagadnień społeczno-politycznych, ekonomicznych, ekologicznych (tworzyć sytuacje odniesienia),

- stwarzanie warunków do działalności praktycznej i rozbudzanie motywów kształcenia ustawicznego.

Należy zorganizować w 1989 roku w WSP w Bydgoszczy sympozjum (seminarium) nt. doboru treści kształcenia w PO.

O wartości procesu dydaktyczno-wychowawczego decyduje ostatecznie jego efektywność, która może być rozumiana jako przyrost wiadomości, umiejętności, sprawności i nawyków u podmiotów procesu kształcenia. Stąd potrzeba doskonalenia m. in. przedmiotowej metrologii dydaktycznej.

W miejsce celów poznawczych i kształcących lekcji należy formułować precyzyjne cele dydaktyczne przekładane na język zadań dla ucznia (wyrażane w kategoriach efektów nauczania się).

Nie zapominając, że uczniowie to dzieci i młodzież, treści i metody powinno się nasycić - tam gdzie jest to możliwe - elementami ludycznymi (np. gry dydaktyczne); powszechniej też winni uczący stosować elementy współzawodnictwa i przodownictwa.

Braki w zakresie wyposażenia uczniów w umiejętności i nawyki manualno-sensoryczne są przede wszystkim rezultatem akroamatycznego stylu pracy lekcyjnej. Należy szerzej upowszechniać naśladowczo-innowacyjne modele lekcji, prezentowane w czasopiśmie "Przysposobienie Obronne w Szkole"³ i książce Jana Ziarkowskiego⁴ zawierającej wzory skutecznych form i metod pracy lekcyjnej.

Metody i formy kształcenia stosowane przez nauczycieli PO pozostają w ścisłym związku z ich osobowością i najszerszej rozumianymi kwalifika-

cjami pedagogicznymi. Im wyraźniej uwidocznione są niezbędne walory osobowościowe nauczyciela, tym większy wpływ wychowawczy na uczniów mają stosowane metody dydaktyczne.

Metodyka nauczania PO powinna być ukierunkowana na kształtowanie motywów i rozbudzanie zainteresowań do samodzielnego zdobywania wiedzy przez ucznia. Stanie się to możliwe wówczas, gdy w płaszczyźnie celów będzie wyraźniej akcentowała procesy kształtowania postaw i systemu wartości, niż wąsko rozumiane przekazywanie informacji.

W praktyce dydaktycznej najważniejsze okazuje się systematyczne stosowanie czynności aktywizujących, głównie zaś takich, jak:

- łączenie przekazu wiadomości z dyskusją,
- stawianie problemów i wspólne (z uczniami) ich rozwiązywanie,
- odwoływanie się do uczuć i wyobraźni uczniów oraz ich doświadczeń

i przekonań,

- utrzymywanie, na miarę potrzeb, dyscypliny zewnętrznej,
- wprowadzanie elementów humoru i chwil odprężających,
- egzekwowanie notowania ważniejszych stwierdzeń,
- podawanie ciekawych przykładów i dygresji,
- zadawanie pytań, szczególnie tym uczniom, którzy są mało aktywni,
- prowokowanie do wzajemnego zadawania sobie pytań i udzielania od-

powiedzi,

- utrzymywanie kontaktu wzrokowego z uczniami.

Wiele trudności stwarza obiektywizacja kontroli i oceny postępu uczniów w toku nauczania PO. Zadowoleniem napawa fakt skutecznych prób rozwiązywania tego problemu przez niektóre kuratoria oświaty i wychowania (np. w Bielsku-Białej) oraz w kilku pracach magisterskich, powstałych w ZWO WSP Kraków, które proponują zweryfikowane narzędzia pomiaru dydaktycznego.

Trzeba zmodernizować (a przynajmniej naprawić) programowy sprzęt wojskowo-techniczny w szkołach i obozach PO a pracownie przedmiotowe wyposażać bardziej aktywnie niż dotychczas w środki dydaktyczne, z techniką elektroniczną włącznie (magnetowid, mikrokomputer).

Przygotowanie na użytek konkretnych zajęć tzw. własnych materiałów dydaktycznych (obudowy tematów) nie spełnia z reguły należytej roli edukacyjnej i wychowawczej. Istnieje więc pilna potrzeba bardziej prężnego i konkretnego wspomagania nauczycieli PO - nie tylko środkami technicznymi, lecz także materiałami dydaktycznymi, przede wszystkim takimi, jak filmy na taśmie video (magnetowid można pożyczyć, by ten materiał pojawiał się co jakiś czas na lekcji PO).

Należy opracować i wdrażać plan podwyższania kultury korzystania ze środków audiowizualnych przez nauczycieli PO.

Wobec małej liczby godzin przeznaczonych na przedmiot PO winno się poszerzyć znacznie oddziaływanie na młodzież w ramach atrakcyjnych zajęć pozalekcyjnych oraz zwiększyć nabór na letnie obozy wypoczynkowo-szkoleniowe PO, których okres trwania nie powinien być dłuższy niż 3 tygodnie.

Efektywność badań naukowych powinna być bardziej niż obecnie skoncentrowana na rzeczywistych, aktualnych (rutynowe, powtarzalne badania sprawdzające) i przyszłościowych problemach pedagogiki obronnej społeczeństwa u progu XXI wieku.

Wysoko za spełniane funkcje oceniono czasopismo przedmiotowo-metodyczne "Przysposobienie Obronne w Szkole". Jego pożyteczność wykracza coraz bardziej poza krąg zainteresowanych PO. Również nauczyciele innych przedmiotów cenią sobie materiały prezentujące twórcze doświadczenia kolegów nauczycieli PO, jak i źródła informacji naukowej tam zawarte.

Należy rozważyć powołanie Komitetu Ekspertów ds. Edukacji Obronnej, który miałby za zadanie - m. in. wykorzystując materiały przedmiotowej konferencji - opracować raport składający się z syntetycznej diagnozy obecnego systemu kształcenia obronnego oraz określić kompleksowe i perspektywiczne zmiany systemowe.

Przebieg obrad uwidoczniał potrzebę okresowego spotkania się teoretyków, praktyków i decydentów w celu dyskusowania problemów realizacyjnych powszechnej edukacji obronnej młodzieży.

Dorobek konferencji wysoko ocenił jej uczestnik - dyrektor DSO MEN - płk mgr Marian Anysz, wyrażając przekonanie, że jej plon odegra znaczną rolę w rozwoju teoretycznych, a zarazem praktycznych podstaw kształcenia

obronnego w systemie edukacyjnym oraz, że wyniki tego spotkania sprzyjać będą zwiększaniu efektywności tegoż kształcenia, stosownie do wyzwań współczesności i bliskiej przyszłości.

Powyższa, informatorsko-kronikarska relacja z konferencji nie może oczywiście przedstawić przebiegu obrad w sposób pełny i rzetelny. Wypada zatem poinformować czytelników, iż bogaty materiał z konferencyjnych rozważań znajduje się aktualnie w opracowaniu. Organizatorzy zamierzają najciekawsze oryginalne wystąpienia bądź ich syntezy opublikować w wydawnictwie zwartym i upowszechnić we wszystkich kuratoriach oświaty i wychowania.

PRZYPISY

¹ Proces poznawczo-oceniający.

² Zgodność poglądów z postulatami sformułowanymi podczas Krajowej Konferencji Teoretycznej nt. Modernizacja kształcenia i doskonalenia nauczycieli (Warszawa, 30.I - 1 II 1984 r.).

³ Szczególnie II dział pt. "Z praktyki szkolnej".

⁴ J. Ziarkowski, Innowacje pedagogiczne w procesie lekcyjnym PO młodzi, Kraków 1988.